ВІДГУК

офіційного опонента кандидата історичних наук, доцента Національного авіаційного університету, провідного наукового співробітника Служби безпеки України Ворожка Валерія Павловича

на дисертаційне дослідження Песоцького Максима Миколайовича «Структура та діяльність Народного комісаріату внутрішніх справ України (1919 – 1930 рр.)», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки

Актуальність теми дослідження. Процес інтеграції України до європейського співтовариства актуалізує проблему реформування державних інститутів на основі принципів законності та справедливості, декларування загальнолюдських цінностей, гарантування розвитку і стабільності функціонування демократичних інституцій. Особливої уваги в цьому напрямку потребують органи виконавчої влади України, що є необхідною умовою входження в європейське співтовариство з його основними принципами поваги до людської гідності й дотримання прав і свобод людини, а також запорукою незворотності обраного демократичного шляху.

В означеному контексті виглядає важливим намагання автора у своєму дослідженні проаналізувати еволюцію структури та особливості діяльності Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) України, який у руках більшовицької окупаційної влади був покликаний стати надійним інструментом соціального конструювання. Цілком зрозуміло, що ті інституції держави, які відповідають за правопорядок, не можуть безоглядно спиратися на досвід своїх попередників, зважаючи на його заідеологізованість та багато в чому протиправний, протилюдяний характер. Утім, засвоєння уроків минулого можуть сприяти уникненню помилок, а також ухваленню правильних рішень.

Актуальність теми визначається також її малодослідженістю в історіографії. Попри те, що певна кількість науковців досліджувала функціонування НКВС,

історики головним чином торкалися його діяльності на другому етапі існування наркомату, що розпочався у 1934 р. Тож, у вітчизняній історичній науці не існує комплексного, спеціального дослідження, яке б розкривало організаційну структуру і діяльність НКВС України упродовж 1919 – 1930 рр. Враховуючи вищезазначене, дисертаційне дослідження М. Песоцького є актуальним і важливим, оскільки у ньому автор вперше ґрунтовно та об'єктивно висвітлив діяльність НКВС України упродовж 1919 – 1930 рр. як механізм реалізації більшовицької політики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків сформульованих у дослідженні. Дисертація є самостійним і ґрунтовним дослідженням. Поставлена мета випливає з вирішення актуальних проблем, обумовлених у кваліфікаційній роботі. Наукові завдання загалом узгоджуються зі змістом роботи та її внутрішньою структурою. Кожне із поставлених у дослідженні завдань має окрему наукову значущість. У сукупності вони складають комплекс, який визначає простір для дослідницького пошуку.

Вирішення завдань, сформульованих у дослідженні, дає змогу простежити процес утворення, становлення та розвитку НКВС України, а також розкрити особливості адміністративної діяльності його місцевих органів. Чітке визначення об'єкту дослідження підтверджує компетентність дослідника. Логічно сформований й предмет дослідження, що полягає у розкритті внутрішніх трансформацій та основних напрямів діяльності місцевих органів та центрального апарату НКВС України упродовж 1919 – 1930 рр. Не викликають заперечень встановлені географічні та хронологічні межі дослідження.

Структура роботи побудована в основному за проблемно-хронологічним принципом. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, десяти підрозділів, списку використаних джерел і літератури, висновків, додатків. Структура дисертації відповідає та узгоджується з основними дослідницькими завданнями. Обґрунтованість наукових положень та висновків забезпечується джерелознавчо-історіографічним аналізом, визначенням та врахуванням пріоритетів сучасної історичної науки.

Оцінка дисертації з урахуванням дотримання академічної доброчесності. Високий відсоток унікальності тексту роботи підтверджує самостійність виконання дослідження, засвідчує його оригінальність. У цьому плані важливою виглядає апробація результатів дослідження на конференціях міжнародного значення. Використаний у дисертації фактологічний матеріал має відповідні посилання на джерела інформації. Викладення матеріалу супроводжується аналітичними висновками автора.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в наукових працях. Наукова новизна та оригінальність роботи представлена. Запропонована до захисту робота є першим в українській та зарубіжній історіографії науково-обґрунтованим, комплексним дослідженням структури та діяльності НКВС України з 1919 по 1930 рр.

Перед безпосереднім розкриттям проблеми дослідження дисертант у ***першому та другому параграфах першого розділу*** проаналізував і систематизував джерельну базу та історіографічні напрацювання, що розкривають тему роботи. Історіографію досліджуваної проблеми дисертант розділив на два періоди. Перший включає дослідження радянських дослідників, а другий охоплює наукові розвідки сучасних науковців. Автор акцентував увагу на тому, що, на відміну від радянського періоду, сучасна історіографічна оцінка діяльності НКВС України є набагато більш об'єктивною і неупередженою. Позитивним є те, що в кожному історіографічному періоді автор визначає власну оцінку ступеня дослідження проблеми та вказує на її причини. Це дало змогу дисертанту віднайти ті аспекти, які залишилися недостатньо дослідженими. Ґрунтовний та критичний аналіз наукового доробку попередників дозволив автору також визначитись із дослідницькими пріоритетами та підібрати необхідний інструментарій дослідження. Аналіз дисертації свідчить, що виконання поставлених у роботі завдань неможливо було виконати лише за рахунок історіографічного аналізу проблеми дослідження. З огляду на це, автор опрацював низку справ Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 5. НКВС), створивши таким чином джерельну базу

дослідження. Усього у списку використаних джерел та літератури представлено 220 позицій. Серед них і публікації автора з проблематики дослідження у кількості, передбаченій Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12 січня 2022 р. № 44.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності та рівень виконання поставлених наукових завдань. Робота виконана із використанням відповідного методологічного інструментарію, охарактеризованого в ***третьому параграфі*** *першого розділу*. Зокрема, у дисертації використано загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності та системності. Використання загальнонаукових і спеціально-історичних методів сприяло якісному написанню дисертаційної роботи, а також дозволило комплексно та об'єктивно розкрити діяльність НКВС України упродовж означеного періоду.

У ***другому розділі*** «Історичні обставини та формування організаційної структури НКВС» дисертант визначив витоки створення НКВС України, формування та еволюцію організаційної структури центрального апарату наркомату та його місцевих органів. На основі аналізу джерел він простежив процес становлення наркомату, розглянув етапи організаційних змін органу влади та виокремив напрями його діяльності. Можемо схвально оцінити розкриття проблем, пов'язаних з організацією практичної роботи місцевих адміністративних органів комісаріату.

Опонент вважає, що ***третій розділ*** дисертації «НКВС як засіб радянізації соціально-економічного та духовного життя» є важливим та необхідним для комплексного розуміння діяльності наркомату у сфері управління господарсько-побутовою структурою України (комунальним господарством) та регулювання церковно-релігійної активності її населення. Автор відзначив, що у складі НКВС перебували підрозділи, які опікувалися націоналізованим більшовиками нерухомим майном. У цьому ж розділі дисертант висловив думку, що прихід на зміну політики воєнного комунізму непу пом'якшив ставлення більшовиків до

церкви. Тимчасово послабивши натиск на церкву, як видно із тексту дисертації, більшовики все ж не полишали нагод для втілення своїх задумів щодо продовження боротьби із релігійністю населення України, адже саме НКВС на межі 20 – 30-х рр. XX ст. став у руках комуністів дієвим інструментом знищення релігійних громад та засобом позбавлення їх культових споруд.

В останньому ***четвертому розділі*** «Діяльність НКВС у сфері охорони правопорядку» дисертаційного дослідження дисертант детально описав роль НКВС в організації роботи міліції та участь комісаріату у забезпеченні функціонування пенітенціарної системи. Автор узагальнив найпоширеніші злочини з якими доводилося мати справу органам міліції та карного розшуку. Прикметно, що до них радянська влада зараховувала боротьбу з так званим «політбандитизмом», яка передбачала знищення співробітниками міліції повстанських груп, що вели підпільну боротьбу з комуністами з національно-політичних та соціально-економічних мотивів. Належну увагу дисертант приділив характеристиці умов праці та матеріального забезпечення міліціонерів та працівників пенітенціарної системи. Розкриваючи означений аспект роботи, автор відзначив низьку заробітну плату, неналежні побутові умови.

Зауваження та рекомендації до дисертаційної роботи. Після позитивної оцінки дисертації М. Песоцького вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та рекомендації, які можуть бути корисними у подальшій науковій роботі автора.

1. Бажано «залюднити» дослідження: розповісти стисло про керівників НКВС, його структурних і регіональних підрозділів тощо. 2. Дослідженню не вистачає інформації про особливості взаємовідносин НКВС з чекістськими органами, НКЮ, а також з керівництвом КП(б)У та його апаратом. 3. Поліпшенню праці сприяла б й наявність графічних схем структури центрального апарату НКВС УСРР на різних етапах його побудови та реформування.

Загальні висновки. Дисертаційна робота М.М. Песоцького «Структура та діяльність Народного комісаріату внутрішніх справ України (1919 – 1930 рр.)» є

завершеним, оригінальним науковим дослідженням, що виконано здобувачем на актуальну тему, та в якому представлені нові наукові дані, що мають теоретичне й практичне значення. Ураховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість, повноту викладу в опублікованих дисертантом наукових працях, а також значну практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота «Структура та діяльність Народного комісаріату внутрішніх справ України (1919 – 1930 рр.)» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8; Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету міністрів № 341 від 21 березня 2022 року та № 502 від 19 травня 2023 року), а її автор – Максим Миколайович Песоцький заслуговує на присудження наукового ступеня вищої освіти доктора філософії (PhD) зі спеціальності 032 «історія та археологія».

Офіційний опонент
кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної безпеки Національного авіаційного університету, провідний науковий співробітник СБ України

Валерій ВОРОЖКО

Підпис гр. _____

з а с в і д ч у ю
Вчений секретар
Національного авіаційного університету
_____ М. Лемський

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ * НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ * 01132330 * МІСТО КИЇВ *